

הרה"ג אברהם שלום אליהו שליט"א

נכדו של מרן ומעורכי כתביו

מכה בפטיש

הנה במלאכת מכה בפטיש יש לחקור האם נאמרה גם באוכלין כלומר כאשר אדם מכשיר אוכל לאכילה עובר גם משום מכה בפטיש או לא?

איתא במשנה (שבת דף ל"ח ע"ב) וז"ל: "אין נותנין ביצה בצד המיחם בשביל שתתגלגל ולא יפקיענה בסודרין, ורבי יוסי מתיר" **ובגמ'** "איבעיא להו: גלגל מאי? – אמר רב יוסף: גלגל – חייב חטאת. אמר מר בריה דרבינא: אף אנן נמי תנינא כל שבא בחמין מלפני השבת – שורין אותו בחמין בשבת, וכל שלא בא בחמין מלפני השבת – מדיחין אותו בחמין בשבת, חוץ מן המליח ישן וקולייס האיספנין שהדחתן זו היא גמר מלאכתן. – שמע מינה". **ופרש"י** (ד"ה שהדחתו זהו גמר מלאכתו) – "מדקרי ליה גמר מלאכתו שמע מינה זהו בישולו, וחייב".

ובמשנה (בדף קמ"ה ע"ב) איתא "כל שבא בחמין מערב שבת – שורין אותו בחמין בשבת. וכל שלא בא בחמין מערב שבת – מדיחין אותו בחמין בשבת. חוץ מן המליח הישן (ודגים מלוחין קטנים) וקולייס האיספנין, שהדחתן זו היא גמר מלאכתן". **ובגמ'** "כגון מאי? – אמר רב ספרא: כגון תרנגולתא דרבי אבא. וכו' כל שלא בא בחמין וכו'. הדיח מאי? – אמר רב יוסף: הדיח – חייב חטאת. אמר מר בריה דרבינא: אף אנן נמי תנינא חוץ ממליח ישן וקולייס האיספנין שהדחתן זו היא גמר מלאכתן שמע מינה". **ופרש"י** (שבת שם ד"ה "וקולייס האיספנין"): "והנך אפילו הדחה נמי לא, שזהו גמר מלאכתן והווי בישול". וכדברי רש"י כתב הריב"ן (בשיטת הקדמונים) (שם דף קמ"ה ע"ב) ובדף ל"ט (ע"א). מפרש"י הנ"ל אין הכרח אם יש מכה בפטיש באוכלין או לא, שאפש"ל שכוונתו שכיון שבהדחה זו הוי גמר מלאכתו אז חייב להיות שהיה בישול, או דאפש"ל ששגרת הל' נקט אמנם בשפת אמת (שם דף קמ"ה ע"ב) כתב דיש מכה בפטיש באוכלין ודייק כן מרש"י ד"ה קולייס.

וברמב"ם בפירוש המשניות (פרק כ"ב מ"ב) כתב "וכן מין דג שקלפתו דקה והוא הנקרא קוליס האספנו, כי אלה אם הודחו במים החמין הוכשרו לאכילה ונעשה כמי שבשלם בשבת". משמע שהאיסור הוא משום בישול לבד, **ובהלכות** כתב (הלכות שבת פרק כ"ב ה"ח) "ודבר שהוא צונן מעיקרו ולא בא בחמין מעולם מדיחין אותו בחמין בשבת אם לא היתה הדחתו גמר מלאכתו אבל אין שורין אותו בחמין" ומזה אין הכרח דאפש"ל דלשיטתו דס"ל דאם הודח פעם אחת מותר להדיחו שוב ואפי' שבהדחה זו נתוסף בבישול בכל זאת מותר ודלא כשו"ע (ראה משנ"ב ס"ק ל"א ובשער הציון ס"ק מ"ב).

ובפסקי רי"ד (שם דף קמ"ה ע"ב) כתב "חוץ מן המליח הישן. וכו' שמחמת מלחן הן מתבשלן בהדחה בלבד". משמע שאיסור הוא רק משום בישול.

אמנם **רבינו חננאל** כתב (שבת דף קמ"ו ע"א) "והמליח הישן וקולייס האיספנין אם לא הביאם בחמין מלפני השבת אפילו להדיחן בשבת אסור ואם עבר והדיחן חייב חטאת שגמר מלאכה"

ובבית הבחירה למאירי (שם דף קמ"ה ע"ב) כתב "בלבד חוץ מן הדג המליח וכו' לפי שאלו הדחתן מכשרתן לאכילה ויהיה אם כן כמו שבשל אותם בשבת"

ובהון עשיר (ר' עמנואל חי ריקי על המשניות פכ"ב מ"ב) כתב "שהדחתן זו היא גמר מלאכתן. ואם הדיחן חייב חטאת, ש"ס (דף קמה ב) ופי' רש"י, משום מבשל. ומדנקט התנא לשון זה של גמר מלאכה, נראה דאף משום מכה בפטיש חייב, ואף על גב דגרסינן חטאת דמשמע אחד ולא שנים, לאו דווקא הוא דלא נחית ר' יוסף לאשמועינן אלא דאף חייב יש בו, דלא תימא דליכא אלא איסורא בעלמא".

ובירושלמי (שבת פ"ז ה"ב) איתא וז"ל: "ההן דשחק תומא כד מפרך ברישייא משום דש. כד מברר בקליפיייתיה משום בורר. כד שחיק במדוכתה משום טוחן. כד יהיב משקין משום לש. גמר מלאכתן משום מכה בפטיש" (ועיין במראה פנים).

ועיין **בשו"ת הרשב"א** (ח"ד סי' ע"ה) שכתב וז"ל: "לפי דעתי גם בירושלמי אמרו הדין דשחית תומא כדמפרך ברישייה משום דש. כדמבחר בקליפתה משום בורר. כי שחיק במדוכתיה משו' טוחן. כדיהי' משקין משו' לש. גמר מלאכתו משום מכה בפטיש אלמא בשחיקת השום יש בו משום טוחן. ומן הירושלמי ג"כ נלמוד שהכל תלוי בין עושה ואוכל לאלתר לעושה ומניח לבו ביום. דהא דמפרך ראש של שום מחייב משום דש ומשו' מכה בפטיש. ואלו לאכול לאלתר כבר התירו בגמרא בפרק תולין (ק"מ ע"א) דאתמר התם חרדל שלשו מע"ש למחר ממחו בכלי ואינו ממחו ביד. ואסיקנא ממחו בין ביד בין בכלי. והילכך אף לפרר לפני התרנגולין שמזונתם עליך להאכילם מותר לאלתר. דשווי אוכלא משווינן". **ובשו"ת מהרש"ם** ח"א סי' קס"ד עיי"ש שדן עם להלכה נקטינן כירושלמי וכתב דגם אם כן יתחייב משום מכה בפטיש דווקא אם משאירו לאחר זמן.

אמנם **במרדכי** (פרק חבית רמז תס"ד) הביא הירושלמי כלשונו ולא כתב שאם זה לאלתר אין מכה בפטיש ועיין ברמז תל"ג מה שיישב שם את הסתירה בין הירושלמי והבבלי. **ובהמאירי** (שבת ע"ג ע"ב ד"ה ובתלמוד, וביצה ל"ד ע"א) **ובפסקי ריא"ז** (שבת פ"ז ס"ק י"ד) הביאו דברי הירושלמי כלשונו ולא כתבו שאם זה לאלתר מותר וכן **הגר"א** (סי' שכ"א סעי' ט"ז). **ובנשמת אדם** (חלק ב' הלכות שבת כלל ט')

כתב ה**ב"י** (סימן שי"ח) וז"ל: "וקולייס האיספנין פירש רש"י בפרק כירה שהוא דג שקורין טונינ"א. וכתוב בספר הפרדס שיש מפרשים מליח הישן וקולייס האיספנין שניהם טרית הם ולא הכין הוא אלא מליח הישן בשר מלוח הרבה ודיקא נמי שאומר ישן שלא יאכל כלל אם לא ידיחנו בחמין אבל טרית אני אומר שמותר לרחוץ במים קרים בשבת כל דהו ואכיל ליה מידי דהוה ארחיצת כוסות וקערות שמותר לעשות כן בשבת שהיו אומרים דאסור לאכול טרית דהיינו טונינ"א אם לא ירחצנו בערב שבת והדחתה של טרית לאו זה גמר מלאכה שתהא אסורה הדחתה בשבת דנאכל מחמת מלחו וכדאמרין טרית טרופה אוכלין אותה הספנין חי מחמת מלחו וכל שהוא נאכל מחמת מלחו אין הדחתו גמר מלאכתו וקולייס האיספנין דג מלוח הרבה שאינו יכול לאכלו מחמת מלחו אלא אם כן ידיחנו בחמין עכ"ל ודבריו מגומגמים דא"כ אפילו במים חמין מותר להדיח הטונינ"א ולמה לא התיר אלא במים קרים" משמע שלפרדס בלא נאכל כלל חייב גם משום מכה בפטיש (וראה לקמן שכן ביאר הפמ"ג).

וכן משמע משינוי לשון שנקט ה**שו"ע** (סי' שי"ח סעיף ד') (כל' הטור) שכתב וז"ל: "ואם הוא דבר יבש שלא נתבשל מלפני השבת, אין שורין אותו בחמין בשבת אבל מדיחים אותו בחמין בשבת, חוץ מן המליח הישן ומן הדג שנקרא קולייס האספנין שאינם צריכים בישול אלא מעט והדחתן היא גמר מלאכתן" ומהא דכתב בתחילה שאינם צריכים בישול אלא מעט ולא סיים והדחתן הוא גמר בישולן מוכח דיש כאן חיוב משום שני מלאכות א' משום מבשל ב' משום מכה בפטיש (וראה במשנ"ב (ס"ק ל"א) ובשער הציון (ס"ק מ"ב) דדעת השו"ע דאפי' על מעט תוספת בישול עובר משום מבשל).

וכן מתבאר מל' הרמ"א שכתב "וה"ה כל דבר קשה שאינו ראוי לאכול כלל בלא שרייה, דאסור לשרותו בשבת, דהוי גמר מלאכה. (הגהות מרדכי) מרדכי' תס"ז בשם הר"מ". וביאר הלבוש (שם סעיף ד') וז"ל: "וכן כל דבר שהוא קשה ואינו ראוי לאכילה כלל בלא שרייה, אסור לשרותו בשבת שזה הוא גמר מלאכתו, אף על פי שאינו מבשל חייב משום מכה בפטיש", וכן ביאר הרב פעלים (ח"א סי' ט"ז) וז"ל: "והנה באמת לשון הגהות המרדכי שהביאו רמ"א ז"ל, דקאמר להדיא דהוי גמר מלאכה, מוכח דאוסר משום מכה בפטיש, ולא משום בישול, וכאשר הבינו הלבוש ומש"ז ביל"ד ונשמת אדם, וכן נראה באמת מדברי הירושלמי דאסור קולייס האספנין משום מכה בפטיש, וכמ"ש בנשמת אדם, ומ"ש קרבן העדה הוא דוחק, וגם הוא עצמו סיים צ"ע, ע"ש". ונראה שהמרדכי יש ראייה חזקה כיון דהוא עצמו ס"ל דיש מכב"פ באוכלין וכמו שהבאנו לעייל וא"כ נראה דכן ס"ל לרמ"א ודו"ק.

1 וכן בשאר הספרים שכתבו הגהות מרדכי כוונתם למרדכי הנ"ל, לא תקנתי דבריהם בציטוט.

ובמג"א (שם ס"ק ט"ז) כתב על דברי הרמ"א וז"ל: "וה"ה דבר מליח שאין יכולין לאוכלו כלל בלא הדחה ואיתא בגמרא דאם הדיח חייב". ולכאורה יש לעיין מה הוסיף על דברי השו"ע?

וביאר הפמ"ג (אשל אברהם שם) וז"ל: "הנה המעיין בב"י בשם פרדס, וכמו שכתב הפרישה [דרישה סוף אות ד] הביאו אליה רבה [ס"ק] י"ד וט"ו משמע דכל מלוח שנגמר ביכולו ע"י הדחת חמין מבשל הוא, וחייב משום מבשל אף בכלי שני, וכל שאין החמין פועל ביכול רק דאי אפשר לאכול כלל מחמת מלחו אם לא בחמין, חייב משום מכה בפטיש, וזה כוונת המ"א דקולייס הוא גמר ביכולו, ואין נאכל מחמת מלחו הוה מכה בפטיש". וכתב ביו"ד משב"ז סי' ס"ח דאפי' אם הכשיר את המליח ע"י צונן חייב משום מכה בפטיש. וכן כתב הערוך השולחן (שם סעי' כ"ט) וכתב "אין אנו יודעים מאכלים כאלו שלא יהיו ראויים רק ע"י שרייה".

ובנשמת אדם (ח"ב הלכות שבת כלל כ') כתב "כן משמע לי מלשון הגמ' וכו' רמ"א סעיף ד' דאסור לשרותו דהוי גמר מלאכה, והלשון משמע דהטעם הוא דהוי כמכה בפטיש, ומצאתי שכ"כ הלבוש בהדיא וכו', ולפי זה בודאי אין חילוק בין חמין לצונן ומתני' דתניא חוץ מקולייס האספנין שהדחתן הוא גמר מלאכתן, ופירשו כולם משום מבשל כדאי' בגמ' להדיא דף ל"ט היינו התם אינו טוב לאכילה ממש על ידי שריית צונן אלא דוקא ע"י חמין רק שמקודם הדחה ג"כ ראוי לאכילה ע"י הדחק לא שייך לחייב משום מכה בפטיש כמו דלא אמרינן שיתחייב בכל המתבשלין משום מכה בפטיש אבל דבר שאינו ראוי לאכול כלל בלא שרייה כמו שמדייק הגהות מרדכי ורמ"א חייב אפי' בצונן מטעם מכה בפטיש אבל הערינג מותר להדיח בצונן שגם קודם הדחה ראוי לאכילה, ובזה מסולק תמיהת א"ר ס"ק ט"ו, ובזה מתורץ קושית המפרש בירושלמי שהקשה דלירושלמי דאינו חייב משום ביכול אלא כשהאור מהלך תחתיו, ממתני' דהדחתן גמר מלאכתן, י"ל דס"ל היינו משום מכה בפטיש ובזה מתורץ ג"כ קושית הב"י דהקשה על ספר הפרדס שהתיר לרחוץ דג טונינא בצונן ע"ש שיש אוסרין אפי' בצונן ע"ש ולפ"ז לא קשה מידי".

ו**כתב המנ"ח** (פרשת יתרו מצוה ל"ב) "שו"ר בס' יד דוד בשבת שם שמביא בשם ס' הון עשיר כהלבוש ותמה עליו דלא מצינו מכה בפטיש באוכלין וחידוש שלא ראה דברי הלבוש ונ"ל ראי' לד' מר"ם פכ"ג מה' שבת שחשב שבויתין דתיקון אוכלין תחת סוג מכה בפטיש ע"ש ובהמ"מ" וראייתו היא מהא דכתב הרמב"ם שאסור להפריש תרומות ומעשרות בשבת בכלל השבותים של מכה בפטיש, וא"כ יש להביא אותה ראייה גם לדעת השו"ע שכתב בס' של"ט סעי' ד' שאסור להפריש בשבת וביאר בב"י סי' רס"א דהטעם משום מתקן.

אמנם **בשו"ע הרב** (שם סעי' י"א) כתב "אבל מותר לערות מכלי שני שהיד סולדת בו על כל דבר יבש שלא נתבשל חוץ ממין דג שנקרא קולייס האספנין וכו' שאלו אינם צריכים ביכול

אלא מעט ועירו זה היא גמר מלאכת בישולן וחייב עליו משום מבשל אבל מותר לשרותן ולהדיחן במים צוננים וכן כל דבר קשה שלא נתבשל שאינו ראוי לאכילה כי אם על ידי שרייה או הדחה בחמין אם שרה אותו אפילו בכלי שני או הדיחו אפילו בעירו מכלי שני ונעשה ראוי חייב משום מבשל. וכן כל דבר שאינו מבושל שהוא מלוח הרבה ואינו ראוי לאכילה כי אם על ידי שרייה או הדחה בחמין אם שרה או הדיח בחמין חייב אבל מותר לשרותו ולהדיחו בצוננים ואפילו נעשה ראוי על ידי כך שכל דבר שאינו אוכל מותר לעשותו אוכל בשבת כמו שיתבאר בס' ש"ד" כלומר שלמד שדעת השו"ע הרמ"א והמג"א האיסור הוא משום בישול בלבד וצריך ליישב את הקושיה על המג"א כמחצ"ש (שם) שכתב דבא המג"א להדיש דטונניא מותר לשטפו אפי' במים חמין וכל האיסור הוא בלא נאכל כלל.

ובביאור הלכה (שם ד"ה והדחתן) (לאחר שהביא את דברי הפמ"ג) הקשה כמה שאלות וז"ל: **"(א)** וכבר תפש עליו בא"ר דברש"י ורמב"ם מבואר להדיא דחיובו הוא משום בישול ור"ל שאמאי לא חייבוהו שם משום מכה בפטיש א"ו דבאלו הענינים לא שייך מכה בפטיש וממילא דבצונן דלא שייך בו משום בישול מותר **(ב)** וכדברי הרמב"ם ורש"י מוכח להדיא בדף ל"ט ע"א בגמרא דאמר שם רב יוסף גלגל הביצה חייב חטאת וע"ז אמר מר בריה דרבינא אף אן נמי תנינא כל שבא וכו' חוץ מקולייס האיספנין שהדחתן זו היא גמר מלאכתן אלמא דבזה חיובא נמי משום מבשל וממילא דוקא בחמין וכן איתא להדיא בספר יראים לרא"מ והר"ו והאור זרוע והכל בו והמאירי והר"ן שמכולם משמע להדיא דחיובא דוקא בחמין ומשום מבשל **(ג)** וגם לדעתם של הלבוש ופמ"ג דכל דבר שנגמר תיקונו לאכילה ע"י איזה פעולה אף אם לא נוכל לחייבו משום מבשל נחייבנו משום מכה בפטיש א"כ אמאי אמר שם בגמרא דביצה שצלה אותה בחול ובאבק דרכים הוא רק איסור דרבנן דאינו תולדת האור נחייבנו משום מכה בפטיש **(ד)** ועוד אמאי אמר שם בדף קנ"ה והובא לקמן בסימן שכ"ד שוויי אוכלא משוינן נחייב אותו משום מכה בפטיש כיון שהוא השווה דבר זה לאוכל א"ו דבענינים אלו של אוכל לא שייך שם מכה בפטיש וכו'.

אח"כ מצאתי בספר נשמת אדם (שכתב שקוליס נאכל ע"י הדחק ולכן אין מכה בפטיש) וכו' אבל ז"א דגם מליח הישן מתחלה אינו נאכל כלל וע"י הדחה הוא נאכל ע"י הדחק כדאיתא בחידושי הר"ן וכ"כ בא"ז³ דמליח הישן מתחלה אינו נאכל כלל וא"כ כי היכי דשם חיובו הוא רק משום מבשל ולא משום מכה בפטיש ה"ה לכל דבר שאינו יכול לאכול מחמת מלחו או

3 וכ"כ הרא"ש שבת (שבת פכ"ב סימן ה') אבל ישנם ראשונים דס"ל דנאכל מחמת מלחו, והם רש"י (שם דף ל"ח ע"ב ד"ה חוץ) והריב"ן (שם דף קמ"ה ע"ב) ובדף ל"ט (ע"א) ובפסקי ר"ד (שם דף קמ"ה ע"ב) שכתבו שהוא הטונניא וא"כ נאכל מחמת מלחו (כמתבאר בפרדס הובא לעייל) וצ"ע וא"כ לפי דבריו קושיות א'-ב'-ג' לא קשות (וג' לא קשה כיון דביצה נאכלת חיה) אבל ד' עדיין קשה (אמנם דעת הרמב"ם אינה כן דהוא כתב בפירוש המשניות להדיא שהדחתן מכשרתן לאכילה).

לשריית דבר קשה שחיובו הוא ג"כ משום מבשל ולא משום מכה בפטיש וממילא דוקא בחמין וכן משמע בביאור הגר"א שטעם אחד הוא לשניהן ע"ש. היוצא מדברינו דענין מכה בפטיש בדבר אוכל הוא דבר חדש שלא נמצא בפוסקים ואדרבה יש כמה סתירות לזה וכמו שכתבנו למעלה וע"כ אין להחמיר בהדחת צונן בשום גוונא כנלענ"ד בעז"ה"

וליישב קושיות הבה"ל הנ"ל ע"פ המנ"ח (פרשת יתרו מצוה ל"ב) שכתב "והנה במשכן בישול סממנים הוא כדרך שמעמידין באור להתבשל ונתבשל ממילא כדרך העולם דא"י להתבשל ברגע שמעמיד אצל האור אם כן בשבת ג"כ כן אבל מכה בפטיש דהי' במשכן עלי ידי הכאתו בפטיש נגמר המלאכה ע' פ' הבונה א"כ בשבת ג"כ צ"ל דוקא בעשייתו יהי' דוקא הגמר מלאכה אבל שם אינו תיכף בשעת עשייתו רק נגמרה אח"כ מאליו אינו חייב ואינו דומה למלאכת המשכן ובזה ניחא לי דלכאורה במבשל ואופה בנגמר לגמרי ולא כמב"ד לחוד ה"ל להתחייב משום מכה בפטיש גם כן כי גם באוכלין שייך מכה בפטיש כמבואר במקומו בס"ד והלבוש בסי' זה גבי קוליוס האספנין שהדחתן זהו גמר מלאכתן כ' דהחיוב משום מכה בפטיש אך לפ"ד רש"י ניחא דשם בהדחה במעשה שעושה נגמר שייך מכה בפטיש אבל בבישול לא שייך תיכף רק אח"כ כשעומד אצל האור ונגמר מאליו ל"ש מכה בפטיש ובאמת אם יציור בבישול ואפיה גם כן שיגמור בשעת העשיי' חייב משום מכה בפטיש גם כן רק רוב אפי' ובישול אינו כן ל"ש מכה בפטיש וז"פ". (וכן תי' האמרי בינה סי' כ"א) וממילא לפי שיטתו קושיות א' וג' לא קשות.

ולי נראה ליישב ע"פ מש"כ הרמ"א (סי' שכ"א סעי' ט') וז"ל "אבל אסור לחתוך דק דק בשר חי לפני העופות, דהואיל ואינן יכולין לאכלו בלא חיתוך, קמשוי לה אוכל (תה"ד סי' כ"ז ועיין לקמן סי' שכ"ד, ס"ז)". והקשה הט"ז (ס"ק ט') "מאוד תמוה פסק זה כמ"ש סימן שכ"ד ס"ז ע"ש" (דשם מבואר דשווי אוכלא משווינן) וכן הקשה הגר"א ובמשנ"ב ס"ק ל"ה כתב ליישב "והיינו דשם מבואר דשווי אוכלא שרי בשבת ומיירי בשאין חותך דק דק" כלומר דאע"פ ששווי אוכלא מותר היינו דווקא כאשר לא עושה דבר שדומה למלאכה כגון המחתיך דק דק שדומה למלאכת טוחן אמנם האיסור הוא משום מכה בפטיש כיון שנכשר לאכילה וממילא החיוב מכה בפטיש באוכלין הוא דווקא אם עושה אחת ממלאכות שבת שהיו במשכן ולפ"ז דווקא אם הדיח בחמין הוא חייב, ולכן בביצה שצלה באבק דרכים לא חייב, ועוד ששם זה פעולה שנעשית מאליה וכמו שכתב רש"י (הובא לעייל). ולפ"ז לאו דוקא אם לא ראוי לאכילה אלא ה"ה אם ראוי אך במלאכה זו נגמרה מלאכתו אסור משום מכה בפטיש והראיה מירושלמי דאיתא התם דיש מכה בפטיש בשום והרי הוא ראוי לאכילה

ולכאורה צ"ל כן למאירי דס"ל דהאיסור הדחה הוא דווקא בחמין, וס"ל דיש מכה בפטיש באוכלין. (כמבואר לעייל) אבל האמת דאין ראייה מהמאירי כיון דס"ל (שבת ע"ד) דאיסור מכה בפטיש זה דווקא כאשר עושה מלאכה לאחר שהדבר מוכן אבל כשעושה לצורך השלמה לא

חייב משום מכה בפטיש אבל אנן לא ס"ל כן כמו שכתב האמרי בינה (סי' כ"א) דהרמב"ם (שבת פכ"ג ה"א) פסק בלול שעושה נקב חייב משום מכה בפטיש, וראה בלח"מ (פ"י הי"ד) דחייב משום בונה ומשום מכה בפטיש, אמנם מהרמ"א בסי' שי"ח יש ראייה שכתב דה"ה דבר קשה דאסור לשרותו ולכאורה האיסור הוא דווקא בחמין, דאם לא כן הוי ליה למימר, וסיים דהוי גמר מלאכה, משמע דכדי להתחייב משום מכה בפטיש צריך לעשות מלאכה כגון שריה בחמין⁴.

ובאמרי בינה (סי' כ"א) הביא שאינטיכי אע"פ שגרופה אין שותים הימנה כלומר האינטיכי הוא כלי שמונח בה יין ורוצה לשפוך לתוכה מים חמים דכיון שיש בה הבל מתבשל היין והקשה הרשב"א הרי חמין לתוך צונן מותר דתתאה גבר ות"י הפנ"י דכיון שהיין אינו ראוי בלא מזיגה דמי למליח הישן וחייב משום גמר מלאכתו ועיי"ש שם שהקשה האמרי בינה דא"כ גם בצונן יהיה אסור⁵ עכ"ד, ולפי דברינו מיושב כיון שלא עשה דבר שהוא מלאכה בשבת אין כאן איסור של מכה בפטיש אמנם אין להקשות דהא כל יין ראוי בלא מזיגה דכאן גם הר"פ יודה כיון שהוא ע"י חמין ובפרט לפי מש"כ דכאן עושה מלאכה ממלאכות שבת.

וכן מיושב המרדכי ע"פ מה שכתב בר"פ (ח"א סי' ט"ז) כתב וז"ל "ודע כי ברש"י ז"ל בשבת דף ע"ד ע"ב בד"ה תנור חייב משום שמונה נמצא סברה חדשה בדין מכה בפטיש, דמשמע דבר הנגמר מאיליו בהמשך זמן ע"י דבר אחר, אף על פי שאותו דבר זה האדם עשאו לא מחייב משום מכה בפטיש, ע"ש, וכן מצאתי להגאון המאירי ז"ל בשיטתו שם שכתב כמ"ש רש"י ז"ל, ולפ"ז צ"ל דלית ליה להר"מ ז"ל הנזכר בהגהמ"ר הנז' סברה הנז' של רש"י ורבינו המאירי ז"ל⁶, ומ"ש גבי חבית מחייב שבעה מתרץ לה באופן אחר".

אמנם לפמ"ג וערוך השולחן ור"פ דס"ל דגם בצונן יש מכה בפטיש באוכלין נצטרך ליישב כנשמת אדם אבל קושיה ד' עדיין קשה דאף בצונן יש מכה בפטיש וצ"ע ואולי אפשר"ל כהרשב"א דכל האיסור הוא רק לאחר זמן אבל לאלתר מותר וכתב כן גם לגבי שווי אוכלא אמנם קצת צ"ע דלא זכרו תנאי זה בדבריהם.

4 אמנם לשיטת הרא"ש (ביצה פ"ד אות ט"ו) דס"ל דגם בדבר שמלאכה לא נגמרת מיד יש בו משום מכה בפטיש והרי לשיטתו בשבת (פרק כ"ב סי' ה') דא"א לאוכלו מחמת מלחו עיי"ש ולדברינו מיושב (אמנם על הרא"ש גופיה לא קשה דלא מצינו דס"ל דיש מכה בפטיש באוכלין).

5 ות"י הר"פ (ח"א סי' ט"ז) דכיון שאפשר לשתותו גם כשאינו מזוג רק שהוא יותר טוב מזוג ועיי"ש שספריטו שאינו ראוי כלל אסור אפי' במזיגת צונן.

6 ראה בהערה הקודמת דמצינו מקור לשיטה זו.

7 ולפ"ז מובן למה כתב הר"פ בח"ב (חאו"ח סי' נ"ב) כתב שלעשות צנימים יש בו משום מכה בפטיש והרי זה אתי ממילא אלא דלשיטתו דס"ל דהגמ"ר פליג על רש"י ומכה בפטיש חייב בממילא, וכן כתב הכה"ח סי' שי"ח ס"ק ע"ח בשם שו"ת **מלחמות ארי** סימן ז' דעושה צנימים חייב משום מכה בפטיש. ומה שיש לעיין בזה דהרי הלחם ראוי לאכילה כמות שהוא אמנם לשתתנו לא קשה כיון שנגמר מלאכתו ע"י מלאכה וכן הוכחנו משומים.

ונראה לי ליישב ע"פ מה דאיתא בגמ' שבת נ' ע"ב "בעו מיניה מרב ששת: מהו לפצוע זיתים בשבת? אמר להו: וכי בחול מי התיירו? קסבר: משום הפסד אוכלין".

ופירשו בתוספות (שם) "מהו לפצוע זיתים בשבת – פירש בקונטרס להכותם על הסלע למתק מרירותן ומיבעיא ליה אי אסיר בשבת משום שווי אוכלא ותיקוני אוכלא".

והקשו הרמב"ן הרשב"א הריטב"א התוס' רא"ש והר"ן המאירי דא"כ מה הפסד אוכלין יש, והוסיף הרשב"א והר"ן להקשות שאם ממתקן למה בשבת יהיה אסור, ובפנ"י כתב ליישב שכיון שעדיין לא נגמרה מלאכתו ואינו ראוי לאכילה אסור משום נולד ולי נראה ליישב דתליא בפלוגתא אם יש מכה בפטיש לאלתר דדעת הרשב"א דרק לאלתר יש איסור וממילא למה אסור למתק את הזיתים אבל לשאר הראשונים יש איסור מכה בפטיש גם לאלתר ולכן לא הקשו כן. וע"כ נראה שכל ההיתר לגבי בהמה היא כיון שאין חיסרון באוכל אלא שהיא אינה יכולה לאוכלו וכשחתכו לה לא השתנה דבר באוכל אבל בזיתים כדי למתקן ובדגים מלוחין השטיפה בצונן ופציעת הזיתים בסלע משנה את הפרי ומתקנת אותו עד שראוי לאכילה ולכן אסור ולפ"ז לא קשה ממה שהאסר (הובא בשו"ע בסי' שכ"א משנ"ב ס"ק י"ד) רק מדרבנן למתק מיני אוכלין משום כובש כבשין או מעבד ולא משום מכה בפטיש ובלאו הכי לא קשה כיון דהוא אתי ממילא.

ומצאתי לברכ"י (סימן ש"כ ס"ק ב') שכתב וז"ל "אבל אגוזים מרים וכיוצא אסור לשרותן במים בשבת להעביר מרירותם, כיון דלא חזו לאכילה בלאו הכי. הרב החסיד מהר"ר יעקב מולכו בתשובותיו כ"י סי' ו'" ומצאתי שכן כתב החיי אדם כלל כ' סעי' ו' ודייק כן מהרמ"א לעיל וכן כתב הב"ח (ש"ש פרשת יתרו סעי' ט"ז), וכן כתב הכה"ח (שם ס"ק כ"ה), וכן כתב מו"ר זקני, וכתב החס"ל (סי' של"ו) שטוב להשרותם מע"ש. ואע"פ שזה נתקן ממילא הב"ח לשיטתו דגמ"ר פליג על רש"י.

ולכאורה יש לעיין בדברי המשנ"ב זה דהרי מפורש בירושלמי שיש מכה בפטיש באוכלין אמנם אפש"ל דלפי שיטתו הבבלי פליג על ירושלמי והלכה כבבלי. ועיין בעובר אורח (ש"ח) שהביא קושיות המשנ"ב ודחאם מחמת הירושלמי וכן הוא בשו"ת צפנת פענח (סי' ל"ד) וביאר את הבבלי באופן דלא יסתור לירושלמי. אמנם מה שקשה שהרמ"א מקור דבריו הם ממרדכי והוא ביאר דבריו ברמז תס"ד שס"ל שיש מכה בפטיש באוכלין וא"כ ה"ה שמג"א כן ס"ל כפמ"ג.

וכן דעת המהר"ל דיסקין דיש מכה בפטיש באוכלין ואפי' ע"י צונן (הובא בקצות השולחן סי' ק"ל ועיי"ש מה שהאריך בזה). וכן כתב במאמ"ר (ח"ג פנ"ג הערה כ"ח).

העולה לדינא דכיון דבירושלמי איתא דיש מכה בפטיש באוכלין ובבלי לא גילה דעתו נקטינן כירושלמי ולכאורה כן מצינו להרבה ראשונים דס"ל כן והם הר"ח, רש"י, הרשב"א, מרדכי, המאירי, הריא"ז, והפרדס, ודברי וריב"ן מטין כן (ובפרט לשפת אמת דכן למד), וגם יש

משמעות ברמב"ם כן (כמו שדייק המנ"ח) ואע"פ שבאחרונים מצינו בזה מחלוקת שא"ר יד דוד שו"ע הרב ובה"ל ס"ל דאין מכה בפטיש וכן מטין דברי המהרש"ם מנגד מצינו הרבה אחרונים דס"ל דיש מכה בפטיש באוכלין והם: הלבוש, הון עשיר, גר"א, פמ"ג, הברכ"י בשם המהר"י מולכו, מנ"ח, נשמת אדם, מהרי"ל דיסקין, ר"פ, אמרי בינה, ערוך השולחן, שפת אמת, עובר אורח, שו"ת צפנת פענח, שו"ת מלחמות ארי, והכה"ח. ובפרט דכן הוכחנו דדעת הטור והשו"ע והרמ"א וכן ביארנו במג"א, (וראה לחס"ל שגם חשש, ע"כ נראה ברור דיש מכה בפטיש באוכלין.

ונראה דמלאכת מכה בפטיש נאמרה גם על הכשרת מאכל על ידי צונן לאכילה דכן כתב רש"י וכן כתבו הפמ"ג, הברכ"י בשם מהר"י מולכו, נשמת אדם, אמרי בינה (מפתחות סי' כ"א), מהרי"ל דיסקין, והבא"ח.

ואע"פ שהרשב"א כתב דהיינו דווקא לאחר זמן רוב הראשונים לא הזכירו כן וכן האחרונים, וע"כ נראה דאפי' לאלתר יש איסור של מכה בפטיש.

ואע"פ שרש"י והמאירי כתבו שאיסור מכה בפטיש זה דווקא בדבר שנגמר מיד ולא בדבר המתמשך כיון שהמדכי לא ס"ל הכי וכן נקטו הרמ"א, הלבוש, החיי אדם, הברכ"י בשם מהר"י מולכו, והבא"ח. ולכן נראה שגם בדבר דאתי ממילא יש בו משום מכה בפטיש.

